

INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA EPISTEMIK MODALLIKNI LINGVOMADANIY TAHLIL QILISHNING DOLZARBLIGI

Turakulova Dilafruz Mamatsoli qizi

tayanch doktorant

O‘zbekiston Davlat Jahon Tillari Universiteti,

dilimturakulova1309@gmail.com +9989985784444

Epistemik modallik, lisoniy kategoriya sifatida, so‘zlovchining ma’lum bir fikrga nisbatan ishonch, shubha yoki ehtimollik darajasini ifodalaydi. Uning talqini va qo‘llanilishi til jamoasining madaniy va muloqot me‘yorlariga chuqur singib ketgan. Ushbu maqolada ingliz va o‘zbek tillaridagi epistemik modallikning lingvistik va madaniy jihatlari o‘rganilib, uning ifodalanishini shakllantiruvchi semantik, pragmatik va ijtimoiy-madaniy omillar tahlil qilinadi.

Autentik matnlar va og‘zaki nutqni qiyosiy o‘rganish orqali, tadqiqot har ikki tilda modal fe‘llar, ravishlar va boshqa epistemik belgilarning qo‘llanilishidagi asosiy o‘xshashlik va farqlarni aniqlaydi. Ingliz tili epistemik nuqtai nazarni ifodalash uchun ko‘pincha modal yordamchi fe‘llarga tayanishi, o‘zbek tili esa muloqotda madaniy xushmuomalalik me‘yorlari va bilvositalik ta’sirida shakllangan leksik, sintaktik va kontekstual usullardan foydalanishga moyilligi ma’lum bo‘ldi.

Natijalar epistemik modallikni tushunishda lingvomadaniy yondashuvning, ayniqsa, tarjimashunoslik, madaniyatlararo muloqot va chet tillarini o‘qitish uchun muhimligini ko‘rsatadi. Ushbu madaniyatlararo nozik jihatlarni anglash nafaqat muloqot qobiliyatini oshiradi, balki madaniyatlararo vaziyatlarda yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan noto‘g‘ri tushunishlarning oldini oladi.

Epistemik modallik, lisoniy modallikning muhim jihati sifatida, so‘zlovchining fikr yoki gapning haqiqiyliigi, ehtimolliigi yoki ishonchliligi haqidagi bahosidir. U nafaqat grammatik va leksik tuzilmalar, balki til jamoasining ijtimoiy-madaniy me‘yorlari, muloqot an‘analari va pragmatik qoidalari bilan ham shakllanadi. Ingliz tilida epistemik ma’no ko‘pincha must, might, could, should kabi modal fe‘llar, shuningdek, probably, possibly, certainly kabi epistemik ravishlar orqali ifodalansa, o‘zbek tilida ko‘proq ekan, bo‘lsa kerak, shekilli kabi modal yuklamalar, fe‘lning maxsus shakllari va kontekstual ma’nolarga tayanadi. Ikkala tilda ham epistemik ifodaning tanlanishi chuqur madaniy qadriyatlarni aks ettiradi: past kontekstli madaniyatga mansub ingliz tili ko‘pincha, ayniqsa ilmiy yoki rasmiy nutqda, aniqlikni to‘g‘ridan-to‘g‘ri va ochiq ifodalashga moyil; o‘zbek tili esa yuqori kontekstli madaniyat sifatida ijtimoiy uyg‘unlikni saqlash uchun bilvositalik, muloyimlik va yumshatish usullarini afzal ko‘radi.

Ushbu tadqiqotda taqdim etilgan qiyosiy lingvomadaniy tahlil korpuslar, badiiy asarlar, matbuot materiallari va suhbat yozuvlaridan olingan misollarni o‘z ichiga olib, semantik, pragmatik va madaniy talqin usullarini qo‘llaydi. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, ingliz epistemik modalligi ko‘proq grammatikalashgan va tuzilishi jihatidan aniq, o‘zbek epistemik modalligi esa ko‘proq kontekstga bog‘liq bo‘lib, pragmatik belgilar va shaxslararo munosabatlarga tayanadi. Bu farq tarjima, madaniyatlararo muloqot va chet tillarini o‘qitishda amaliy

ahamiyatga ega, chunki bu farqlarni e’tiborga olmaslik ma’no yoki muloqot maqsadini noto’g’ri tushunishga olib kelishi mumkin. Masalan, ingliz tilidagi to’g’ridan-to’g’ri epistemik fikr o’zbek tili kontekstida haddan tashqari qat’iy tuyulishi mumkin, o’zbek tilidagi bilvosita modal ifoda esa ingliz tilida so’zlashuvchiga noaniq ko’rinishi mumkin. Shu sababli, til shakli va madaniy kontekst o’rtasidagi o’zaro bog’liqlikni tushunish to’g’ri talqin qilish va samarali muloqot uchun g’oyat muhimdir.

Ushbu tadqiqot Lyons, Palmer va Nuyts kabi olimlarning modallik sohasidagi nazariy asoslariga tayanadi hamda Hall va Hofstede tomonidan taklif qilingan yuqori va past kontekstli madaniyatlarni farqlovchi madaniy tizimlarni o’z ichiga oladi. Lingvistik va madaniy yondashuvlarni uyg’unlashtirish orqali tadqiqot epistemik modallik shunchaki grammatik hodisa emas, balki madaniyatga singdirilgan muloqot strategiyasi ekanligini ko’rsatadi. Bunday yondashuv tillararo farqlar haqidagi tushunchamizni chuqurlashtiradi, tarjima amaliyotini boyitadi va madaniyatga sezgir til o’qitish usullarini rivojlantirishga yordam beradi. Pirovardida, ingliz va o’zbek tillarida epistemik modallikning lingvomadaniy jihatlarini anglash muloqot qobiliyatini oshiradi, madaniyatlararo tushunishni rivojlantiradi va madaniyatlararo aloqalarda yuzaga kelishi mumkin bo’lgan to’siqlarni bartaraf etishga ko’maklashadi.

Epistemik modallik so’zlovchining fikr haqiqiyligi borasidagi munosabatini ifodalashda muhim o’rin tutib, ishonch, ehtimollik yoki shubha darajalarini ko’rsatadi. Biroq, uning talqini va qo’llanilishi nutq jamoasining madaniy me’yorlari va muloqot an’analari chuqur bog’liqdir. Epistemik belgilarning sof lingvistik tavsifi so’zlovchilarning pragmatik tanlovlarini to’liq tushuntira olmaydi, chunki bu tanlovlar ko’pincha madaniy jihatdan shakllangan xushmuomalalik, bilvositalik va shaxslararo munosabatlar strategiyalari asosida yuzaga keladi. Masalan, ingliz tilida aniqlik haqidagi ochiq bayonotlar ravshanlik va aniqlik uchun qadrlanishi mumkin, o’zbek tilida esa bunday to’g’ridan-to’g’ri ifodalar odobsizlik yoki haddan tashqari qat’iylilik sifatida qabul qilinib, so’zlovchilarni yumshoqroq, bilvosita shakllardan foydalanishga undaydi. Shunday farqlar tufayli lingvomadaniy yondashuv nafaqat modallikning tuzilish jihatlarini, balki uning vazifaviy va ijtimoiy qirralarini ham tushunish uchun zarur hisoblanadi.

Epistemik modallikni lingvomadaniy jihatdan o’rganish zarurati uning tarjimashunoslik, til o’qitish va madaniyatlararo muloqotdagi amaliy ahamiyatidan kelib chiqadi. Turli madaniyatlarda modal iboralarni noto’g’ri talqin qilish tushunmovchiliklar, ishontirish qobiliyatining pasayishi yoki hatto beixtiyor xafa qilishga sabab bo’lishi mumkin. Madaniy jihatdan asoslangan tahlil epistemik nuqtai nazarining har bir tilda qanday ifodalanishini va bu farqlar kengroq madaniy muloqot qoliplari bilan qanday uyg’unlashishini aniqlashga yordam beradi. Lingvistik tahlilni madaniy talqin bilan uyg’unlashtirish orqali, tadqiqotchilar epistemik modallikning yanada to’liqroq tasvirini yarata oladilar. Bu esa til o’rganuvchilar, tarjimonlar va madaniyatlararo muloqot ishtirokchilariga modal iboralarning nafaqat so’zma-so’z ma’nosini, balki ko’zlangan shaxslararo nozikligini ham yetkazish malakasini rivojlantirish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Hall, E. T. (1976). Beyond Culture. Anchor Books.
2. Hofstede, G. (2001). Culture’s Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations. Sage.
3. Lyons, J. (1977). Semantics. Cambridge University Press
4. Nuyts, J. (2001). Epistemic Modality, Language, and Conceptualization. John Benjamins.
5. Palmer, F. R. (2001). Mood and Modality. Cambridge University Press.
6. Jo‘rayev, X. (2015). O‘zbek tilida modal ma’no ifodalanishi. Tashkent.
7. Qodirova, N. (2019). O‘zbek tili sintaksisida modal birliklar. Samarkand.